

GRAŻYNA WOLSKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Katedra Polityki Ekonomicznej i Studiów Regionalnych
e-mail: grazyna.wolska@umk.pl
<https://orcid.org/0000-0002-7289-5179>
<https://doi.org/10.14746/h.2024.2.5>

Edukacja młodzieży z perspektywy idei CSR

Education of young people from the perspective of the CSR idea

Abstract. *Progress in all areas of socio-economic activity depends on the level of education. In contemporary literature, “education” is interpreted in various ways. Many theories, concepts and education systems are proposed. Issues related to education and its key role in promoting the idea of corporate social responsibility are also discussed. The aim of the study is to prove that the currently adopted education system requires modernization towards a dialogic method of teaching applied ethics and CSR.*

Keywords: *education, CSR, quality of education*

Wstęp

Pojęcie „edukacja” wywodzi się z języka greckiego, od słowa „paideia”, które pochodzi z kolei od słowa „pais” – dziecko, dosłownie: wychowanie, wykształcenie dziecka. W starożytności było to jedno z najważniejszych pojęć greckiej kultury, oznaczające całościowe kształtowanie człowieka zgodnie z ideałem wypracowanym w kręgach greckiej arystokracji epoki archaicznej. Według Wenera Jaegera, pomimo że procesy wychowawcze są obecne w każdej kulturze, to jednak znacznie wcześniej w kulturze greckiej wychowanie było świadomie ukierunkowane na określony, wiecznotrwały i uniwersalny ideał człowieka, a nie tylko na przygotowanie do zawodu czy formowania jednej warstwy społecznej w obrębie jednego narodu.

Głównym motywem tej kultury było doskonalenie człowieka dostrzegającego piękno, dobro, szlachetność, doskonałość. Grecka edukacja przekazywana była w kontekście sukcesywnego odkrywania prymatu człowieka wobec społeczeństwa, jednak nie ze względu na indywidualizm (subiektywne „ja”) lub postawę aspołeczną, lecz ze względu na obecne w każdej jednostce człowieczeństwo, posiadające obiektywne oparcie w naturze. Grecki ideał człowieczeństwa był żywotny, powstawał w kręgu jednej warstwy społecznej, by z czasem nabrać znaczenia uniwersalnego¹.

W XXI wieku podejście do „edukacji” jest zupełnie inne od rozumianego w duchu tradycji greckiej „*paidei*”, a więc ukierunkowanego na całościowe wychowanie człowieka posiadającego wiedzę uniwersalną, nieprzerwanie doskonalącego człowieczeństwo poprzez wszczepianie postaw etycznych i moralnych, człowieka służącego jednostce i społeczeństwu oraz wyraźnie określającego wartości. Spowodował to przede wszystkim rozwój wiedzy naukowej i technicznej, wymagającej wyjątkowych umiejętności intelektualnych i praktycznych we wszystkich dziedzinach życia. Obecnie typowy człowiek nie jest w stanie być „człowiekiem renesansu”², niemniej może być mistrzem specjalizującym się w określonym zakresie, zgodnie ze swoimi predyspozycjami, którymi został przez naturę obdarzony. W konsekwencji nowożytna praktyka edukacyjna jest skupiona na szczegółowych treściach, metodach, formach i środkach, często jednak bez wnikania w założenia i uzasadnienia przyjmowanych rozwiązań.

We współczesnej literaturze przedmiotu „edukacja” jest różnie interpretowana. Proponowanych jest też wiele teorii i koncepcji, ideologii oraz systemów edukacji. Podejmowane są również kwestie funkcji edukacji w obecnym świecie, w określonych sytuacjach cywilizacyjnych, tradycjach, kulturach, politykach narodowych, a także wiązanie ich z celami, źródłami i sposobami uzasadniania. W praktyce można obecnie dostrzec kilka zasadniczych tendencji w interpretowaniu edukacji. Są to: najogólniej rozumiany całokształt oddziaływań kształcących i wychowawczych, w węższym zakresie – działania oświatowe łączone głównie z systemami szkolnymi, bądź wreszcie – procesy kształcenia kompetencji (wiedzy i umiejętności), a także postaw uznanych za społecznie pożądane.

Kształcenie pożądanych społecznie kompetencji i postaw, określane edukacją, funkcjonuje najczęściej w połączeniu z określeniami dodawanymi ze względu na różne kryteria, m.in. ze względu na etap, na którym jest realizowane (np. edukacja przedszkolna, wczesnoszkolna), charakter (np. edukacja formalna i nieformalna), przedmiot (np. edukacja ekologiczna, językowa, techniczna, regionalna, europej-

¹ Por. P. Jaroszyński, *Paideia*, <http://www.pta.pl/pef/pdf/p/paideia.pdf> [dostęp: 18.08.2021].

² Człowiek renesansu – pojęcie to odnosi się do czasów odrodzenia, w którym człowiekiem renesansu określało się osoby posiadające wiele talentów, wszechstronnie wykształcone i zorientowane zarówno w obszarze zagadnień humanistycznych, jak i matematyczno-przyrodniczych, a więc postrzeganego jako ideał uczonego. Takimi ludźmi było wielu uczonych w starożytności i średniowieczu, m.in. Arystoteles, Albert Wielki czy Tomasz z Akwinu. Za ostatniego człowieka renesansu zwykło się uważać Goethego.

ska) czy wreszcie dziedzinę życia, do której edukacja ma przygotowywać (określana jako „edukacja do...”)³.

Dyskusja o zasadności wychowania w ogóle, a wychowania do wartości w szczególności, ma dziś również głębokie korzenie w kryzysie wizji człowieka, a w konsekwencji – braku antropologii uznającej wyraźną jego tożsamość, pożądany kierunek rozwoju i cele stanowiące podstawę sensu życia. Za brakiem antropologii określającej cele człowieka idzie brak wspólnych wartości duchowych jako języka budowania wspólnoty ludzkiej. W opinii Katarzyny Olbrycht, współczesna kultura zdominowana jest myśleniem w duchu pragmatyzmu i postmodernizmu, które odrzucają mocniejszy niż czysto subiektywny status wartości bądź w ogóle negują sens posługiwania się pojęciem wartości. Lukę tę zapełnia podzielenie wartości ekonomicznych – co cechuje dzisiejszy świat i co zaczyna stanowić szczególną religię ekonomiczną, dyktującą sposoby myślenia, kryteria oceny, zasady moralne i sens życia. Istnieje niebezpieczeństwo, że edukacja włączy się w wychowanie do wartości ekonomicznych, jako najważniejszych wartości współczesnego człowieka. Obawy te wywołały liczne debaty na temat ważkości tradycyjnej hierarchii wartości i porządku kulturowego. Spowodowały także, że większą uwagę zaczęto poświęcać młodzieży, która (niezależnie od miejsca zamieszkania) poprzez przyspieszoną falę przemian obyczajowych oraz zalew sprzecznych informacji, zwłaszcza z Internetu, często buduje swoją tożsamość na podstawie mediów społecznościowych. Utrudnia to młodym ludziom dostrzeżenie całości zachodzących zdarzeń gospodarczych i sankcjonowanie różnych, niekorespondujących ze sobą światopoglądów i systemów interpretacyjnych. Zazwyczaj polega to na dążeniu wśród młodzieży do utrzymania się w głównym nurcie przemian obyczajowych, bez głębszej refleksji i przebiegania w środkach.

Oslabienie rangi norm etycznych i moralnych w życiu społeczno-gospodarczym (nie tylko wśród młodzieży) jest wynikiem niskiego na ten temat poziomu wiedzy wielu polityków, menedżerów i części społeczeństwa. Labilne podejście do edukacji upowszechniającej normy etyczne i moralne, przyniosło też liczne skandale korporacyjne (szczególnie te ujawnione w czasie kryzysu zapoczątkowanego na przełomie lat 2008/2009) i afery polityczne, licznie występujące zwłaszcza od 2015 r. (w Polsce to m.in. niejasne rządowe zakupy maseczek i respiratorów, wybory kopertowe, nepotyzm w spółkach państwowych, niejednoznaczne i niezrozumiałe działania spółek Skarbu Państwa, wycinka drzew, afera SKOK, ułaskawienia i wiele innych). Zastanawiające jest jednak, że pomimo wielu afer o wielkiej skali, można zaobserwować w niektórych warstwach społecznych pewną społeczną niewrażliwość dla tego rodzaju działań oraz oderwanie od społecznych wartości i ograniczeń. Symptomy te pokazują słabą kondycję edukacji w obszarze społeczno-kulturowym i gospodarczym. Nie będzie więc truizmem stwierdzenie,

³ K. Olbrycht, *Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji*, <https://tiny.pl/9tkms8j1>, ss. 89–90 [dostęp: 26.08.2021].

że jakość edukacji i dostosowanie jej do wyzwań współczesnego świata nie jest paralelne z rzeczywistością. Do słabych punktów należą: brak jej koordynacji z potrzebami rynkowymi, literalna współpraca nauki z biznesem, zapewnienie dostępu do nowych technologii i najnowszej wiedzy rynkowej oraz stworzenie ram instytucjonalnych do tego rodzaju działań. Osiągnięcie równowagi wymaga zatem współpracy sfery instytucjonalnej, pozarządowej, edukacyjnej i gospodarczej. Jednym z wielu rozwiązań mogą być działania na rzecz rozwoju projektów, staży i praktyk, a także wykazywanie inicjatywy dotyczącej współdziałania z placówkami edukacyjnymi i badawczymi.

Edukacja w powiązaniu z CSR

Koncepcji CSR w drugim dziesięcioleciu XXI wieku poświęcono wiele badań na gruncie naukowym i praktycznym. Powstało dużo analiz i raportów opisujących sposoby realizacji założeń CSR w przedsiębiorstwach. Wzbogaciło to znacznie dorobek naukowy tej dziedziny wiedzy. Osiągnięcia te nie przełożyły się jednak na sukcesy edukacyjne w tej w sferze. Potwierdzają to m.in. wyniki badań ankietowych przeprowadzonych na przełomie 2018/2019 r. Podjęte analizy poznawcze miały na uwadze wzbogacenie teoretyczne i aplikacyjne dotychczasowej wiedzy z zakresu edukacji w obszarze CSR, w tym głównie zbadanie związków zachodzących między popularyzacją idei CSR a poziomem wiedzy na jej temat polskich i chorwackich studentów wyższych szkół ekonomicznych. Przeprowadzone badania ankietowe miały charakter anonimowy i były skierowana do studentów pobierających naukę na uczelniach wyższych w Polsce i Chorwacji. Wybrane kraje, w których przeprowadzono badania, mają wiele cech wspólnych, a najważniejsza to przynależność do bloku państw socjalistycznych, zależnych od ZSRR i wiążące się z tym zapóźnienia społeczne i gospodarcze. Zbadano również korelację między zmiennymi dotyczącymi znajomości CSR wśród respondentów. W tym celu dla wybranych zmiennych zbudowano tablice wielozdzielcze. Siłę zależności oceniono, wykorzystując współczynnik V -Cramera, wyznaczany na podstawie następującego wzoru⁴:

$$V = \sqrt{\frac{\chi^2}{n \min(r - 1, k - 1)}} \quad (1)$$

gdzie:

χ^2 – statystyka oparta na porównaniu liczebności empirycznych i teoretycznych,
 n – liczba obserwacji,

⁴ M. Sobczyk, *Statystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 218.

r – liczba wierszy w tablicy,

k – liczba kolumn w tablicy.

Współczynnik V -Cramera przyjmuje wartości z przedziału $[0, 1]$. Zależność rozpatrywanych cech jest tym silniejsza, im V jest bliższe jedności. Przeanalizowano wiele zależności, spośród których wybrano te, które charakteryzują się najwyższymi wartościami współczynnika V -Cramera.

Analizy pokazały, że przeważająca większość respondentów (86,1%) wyraziła opinię, że w biznesie jest miejsce na etykę (tab. 1). Odmiennego zdania było 9,9% z nich, w tym 8,4% osób, które zadeklarowały, że znane jest im pojęcie społecznej odpowiedzialności biznesu. Bardzo niska wartość współczynnika V -Cramera wskazuje na brak korelacji między znajomością pojęcia CSR a stosunkiem do etyki w biznesie. Podobne zdanie na ten temat mają zarówno chorwaccy, jak i polscy studenci (tab. 2). 86,1% ogółu respondentów odpowiedziało na to pytanie twierdząco, dotyczyło to 85,6% respondentów z Chorwacji i podobny odsetek badanych z Polski (tylko o 0,6 p.p. więcej). Wartość współczynnika V -Cramera wskazuje na istnienie słabej zależności między analizowanymi zmiennymi.

Tabela 1. Znajomość pojęcia CSR a stosunek do etyki w biznesie w Polsce i Chorwacji w 20019 r.

Czy kiedykolwiek zetknąłeś/zetknęłaś się z pojęciem biznesu odpowiedzialnego społecznie (CSR)?	Czy Twoim zdaniem w biznesie jest miejsce na etykę?						Ogółem
	tak	%	nie	%	nie wiem/ trudno powiedzieć	%	
Tak	551	88,9	52	8,4	17	2,7	620
Nie	406	83,4	57	11,7	24	4,9	487
Trudno powiedzieć	266	84,7	32	10,2	16	5,1	314
Ogółem	1223	86,1	141	9,9	57	4,0	1421
V=0,0375							

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet.

Tabela 2. Kraj pochodzenia respondentów a stosunek do etyki w biznesie w Polsce i Chorwacji w 20019 r.

Kraj	Czy Twoim zdaniem w biznesie jest miejsce na etykę?						Ogółem
	tak	%	nie	%	Nie wiem/trudno powiedzieć	%	
Chorwacja	358	85,6	57	13,6	3	0,7	418
Polska	865	86,2	84	8,4	54	5,4	1003
Ogółem	1223	86,1	141	9,9	57	4,0	1421
V=0,1307							

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet.

Otrzymane wyniki badań wskazują, że pomimo wdrażanych w wielu szkołach wyższych na kierunkach ekonomicznych programów kształcenia dotyczących koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu, zarówno w Polsce, jak i w Chorwacji zauważa się niedostateczną wiedzę na temat założeń i znaczenia idei społecznej odpowiedzialności biznesu. Świadczy o tym niska wartość współczynnika V-Cramera (0,134). Najsilniejsze związki znajomości CSR dla wszystkich studentów zaobserwowano ze zmiennymi: rok studiów licencjackich (0,181) oraz poziom studiów (0,166)⁵.

Poziom edukacji w szkołach wyższych można poprawić także poprzez zmianę formy prowadzonych zajęć ze studentami. Zdaniem Jacka Sójki zajęcia te przede wszystkim

[...] nie powinny być płaszczyzną zderzeń, lecz raczej dialogu. Nauczanie etyki może być skuteczne, gdy będzie oparte na otwieraniu się na argumenty drugiej strony, gdy będzie wspólnym poszukiwaniem drogi. Nawet gdyby trzeba było zmierzyć się z cynizmem samych studentów, warto potraktować tę ich postawę jako punkt wyjścia do wspólnych poszukiwań właściwego sposobu myślenia o zarządzaniu i przedsiębiorczości. Należy spojrzeć na grupę w duchu pragmatystycznym i zobaczyć w niej wspólnotę badawczą (*community of inquiry* w znaczeniu Peirce'a), w obrębie której toczy się już pewien proces i do której dołącza etyk. Cynizm powinien być traktowany jako forma „praktycznego wątpienia”, będącego rezultatem rozczarowań i zawodów, ale jednocześnie prowadzącego do poszukiwania lepszych rozwiązań⁶.

Pozytywne jest jednak, że programy nauczania w wyższych uczelniach ekonomicznych zawierają coraz więcej przedmiotów bezpośrednio lub pośrednio związanych ze społeczną odpowiedzialnością. Wyniki badań na ten temat przedstawili Lisa Jones Christensen, Elen Peirce, Laura P. Hartman, W. Michael Hoffman i Jammie Carrier, którzy przeprowadzili analizę programów nauczania studiów ekonomicznych MBA w 50 najlepszych uczelniach ekonomicznych na świecie, według listy „The Financial Times”. Naukowcy sprawdzili, czy w ramach obowiązujących przedmiotów studenci otrzymują wiedzę na temat etyki w biznesie, CSR i rozwoju zrównoważonego. Zdecydowana większość badanych uczelni (49), miała w swoich programach przedmioty poświęcone tematyce etyki w biznesie. Jednakże tylko 19 z 50 uczelni miało przedmioty, które były bezpośrednio lub pośrednio związane

⁵ W badaniach wykorzystano kwestionariusz ankiety skierowany do studentów w wieku od 18 do 25 lat, pobierających naukę na uczelniach ekonomicznych w Polsce i Chorwacji. Odpowiedzi uzyskano na podstawie akceptacji biorących udział w badaniu. Otrzymano 1340 prawidłowo wypełnionych ankiet. Wśród badanych dominowali studenci polscy – co trzecia osoba pochodziła z Chorwacji. Szczegółowe wyniki badań przedstawiono w: I. Bąk, G. Wolska, M. Oesterreich, *The application of correspondence analysis in studies of CSR awareness at Economic Universities in Poland and Croatia*, „European Research Studies Journal” 2019, vol. 22, no. 4, ss. 456–457.

⁶ J. Sójka, *Jak uczyć etyki biznesu po Enronie?*, „Annales, Etyka w życiu gospodarczym” 2005, nr 8(2), s. 63.

z zagadnieniami społecznej odpowiedzialności biznesu⁷. Z kolei w pracy zbiorowej pod redakcją Duygu Turkera, Cerena Altuntaşa Vurala i Samuela O. Idowu dokonano szerokiego porównania programów i metod nauczania związanych ze społeczną odpowiedzialnością biznesu wdrożonych w Turcji, Niemczech, Holandii, Łotwie, Polsce, Włoszech, Grecji, Hiszpanii i Portugalii. Z przeprowadzonych analiz wynika, że w programach wyższych uczelni ekonomicznych znajdują się elementy odnoszące się do CSR. Jedynym wyjątkiem była Turcja, w której na podstawie zamieszczonych na stronach internetowych informacji dotyczących programów studiów (179 uczelni wyższych), w 116 zauważono brak elementów związanych z kształceniem w kierunku CSR. Niemniej, jak dowodzą autorzy m.in. z Hiszpanii i Portugalii, brakuje centralnych, państwowych programów nauczania związanych ze społeczną odpowiedzialnością biznesu. Badacze ci podkreślają, że odgórny imperatyw jest bardzo istotny, ponieważ obliguje do wprowadzania tych programów we wszystkich uczelniach danego kraju. Warto jednak zaakcentować, że przeprowadzone w różnych krajach badania nie podawały wyników obejmujących wpływ programów nauczania na sposób postrzegania przez studentów problemów związanych z CSR⁸.

Dirar Elmahi Elobeid, Belal A. Kaifi i Upendra Lele poddali badaniu 150 studentów oraz 68 pracowników z College of Business and Economics Qassim University. Zadane pytania dotyczyły opinii na temat nauczania związanego z CSR. 78,4% pracowników i 82,1% studentów zdecydowanie stwierdziło, że nauczanie w tym zakresie jest ważne i powinno być ujęte w programie nauczania ekonomii. 67,6% pracowników i 79,3% studentów wskazało, że podstawy CSR powinny być wdrożone do programów nauczania już na poziomie szkół średnich. Jednocześnie obie badane grupy wyraziły opinie, że edukację w zakresie CSR na uniwersytetach należałoby rozpocząć na poziomie studiów licencjackich. Jak stwierdzają autorzy opracowania, edukacja studentów kierunków ekonomicznych w zakresie CSR, winna kształcić odpowiedzialnych menedżerów o szerokim zakresie umiejętności zarządzania oraz kompetencjach technicznych wysokiego szczebla. Dlatego na uniwersytetach konieczne jest promowanie idei CSR, zarówno wśród studentów, jak i polityków, kadry naukowej i dydaktycznej, ponieważ ma to duży wpływ na prawidłowy rozwój państwa i gospodarki⁹.

Emesa Tokarčíková, Alžbeta Kucharčíková i Mária Ďurišová wskazują na przykładzie Słowacji potrzebę rozszerzenia programów nauczania o przedmioty

⁷ L.J. Christensen i in., *Ethics, CSR, and Sustainability Education in the Financial Times Top 50 Global Business Schools: Baseline Data and Future Research Directions*, „Journal of Business Ethics” 2007, no. 73.

⁸ D. Turker, C.A. Vural, S. O. Idowu, *Social Responsibility Education Across Europe, A Comparative Approach*, Springer 2016.

⁹ D.E. Elobeid, B.A. Kaifi, U. Lele, *Corporate Social Responsibility in Higher Education Institutions: The Experience of the College of Business and Economics at Qassim University*, „International Leadership Journal” 2016, vol. 8(1).

związane z CSR, lecz nie tylko dla studentów kierunków ekonomicznych, ale też na innych kierunkach. Przedstawiają propozycję uzupełnienia programu studiów o elementy CSR m.in. dla studentów kierunku informatyka. Przywołują przykłady wewnętrznej i międzynarodowej współpracy w zakresie CSR i jej upowszechnianie na Słowacji. W swym opracowaniu podkreślają ogromną rolę nauczyciela w przekazywaniu na ten temat wiedzy. Podają cztery główne zadania, jakie ciążyą na nauczycielu (zwłaszcza kierunku zarządzania), które wiążą się bezpośrednio ze społeczną odpowiedzialnością biznesu:

- zaszczepianie kultury oszczędnego wykorzystania zasobów naturalnych do osobistej satysfakcji;
- rozwijanie społecznie odpowiedzialnej praktyki;
- dzielenie się pomysłami i wiedzą za pośrednictwem blogów społecznościowych i społeczności praktyków;
- tworzenie forów lub dołączanie do forów, które rozpowszechniają informację dotyczące odpowiedzialnego zarządzania¹⁰.

W literaturze przedmiotu można znaleźć nie tylko uwagi do zawartości programów nauczania w uczelniach wyższych, lecz także postulaty zmiany funkcji uczelni jako instytucji. Ruxandra Vasilescu, Cristina Barna, Manuela Epure i Claudia Baicu przedstawiają propozycję przejścia z korporacyjnego uniwersytetu społecznego na uniwersytecką odpowiedzialność społeczną. Jako modelowy przykład wskazują Spiru Haret Univerity. Puentując, autorzy podkreślają, że ewolucja tradycyjnego modelu edukacji w stronę nowoczesnego, a więc zorientowanego na kwestie wartości, została wymuszona przez podpisaną w 1999 r. Deklarację Bolońską¹¹. Dowodzą także, że proponowane zmiany pozytywnie wpłyną na studentów szkół wyższych, wykształcając w nich większą świadomość potrzebną we współczesnym świecie¹².

Obowiązujący współczesny system edukacyjny w Polsce często określa się jako „pruski model”, ponieważ od prawie 200 lat w polskiej szkole funkcjonują takie zasady, jak:

¹⁰ E. Tokarčíková, A. Kucharčíková, M. Ďurišová, *Education of Students of the Study Program Informatics in the Field of Corporate Social Responsibility*, „Periodica Polytechnica Social and Management Sciences” 2015, no. 23, vol. 2, ss. 106–112, <https://pp.bme.hu/so/article/view/7473/6667> [dostęp: 12.09.2024].

¹¹ Deklaracja Bolońska, podpisana 19 czerwca 1999 r. przez ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe w 29 krajach europejskich, zapoczątkowała proces istotnych zmian w systemach edukacji poszczególnych państw. Proces ten, nazywany często Procesem Bolońskim, zmierzał do utworzenia do 2010 r. – w wyniku uzgodnienia pewnych ogólnych zasad organizacji kształcenia – Europejskiej Przestrzeni Szkolnictwa Wyższego (European Higher Education Area). Założenia Deklaracji „biorą w pełni pod uwagę różnorodność kultur, języków, krajowych systemów szkolnictwa oraz autonomię uniwersytetów” i zakładają współpracę w zakresie koordynacji polityk w ramach szkolnictwa wyższego.

¹² R. Vasilescu, C. Barna, M. Epure, C. Baicu, *Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society*, „Procedia Social and Behavioral Sciences” 2010, no. 2, ss. 4177–4182.

- ogólnie narzucone treści/programy nauczania,
- zestaw obowiązkowych lektur,
- lekcje podzielone na 45-minutowe jednostki,
- krótkie przerwy sygnalizowane głośnym dzwonkiem,
- pierwsze stopnie za wiedzę,
- nauczanie monologowe (frontalne),
- książki do nauki,
- egzaminy.

Historycznie ujmując, model pruski powstał w Prusach ok. 200 lat temu¹³. We współczesnym świecie system ten nie sprawdza się, a zatem wymaga gruntownych zmian. Umiejętność bezkrytycznego działania, pisania, czytania i liczenia obecnie nie wystarcza, ponieważ nowożytny świat dynamicznych zmian społecznych potrzebuje kreatywnych i przedsiębiorczych ludzi – potrafiących myśleć samodzielnie i podejmować autonomiczne decyzje, umiejących przetwarzać zebrane informacje, interpretować je, wyciągać wnioski i praktycznie je wykorzystać. Niestety, jak pokazują wyniki badań naukowych, po kilku latach nauki w szkole podstawowej i średniej, szkołach wyższych, a nawet na uniwersytetach, młodzi ludzie często miewają trudności w zakresie samodzielnego myślenia, wnioskowania i wykorzystania zdobytych informacji w praktyce. Sprawnie opierają się za to na wyuczonych schematach. Jedną z przyczyn tego stanu jest trwająca w ostatnich dekadach (zwłaszcza w Europie) testomania¹⁴. W Europie trwają dyskusje dotyczące zmian systemu edukacji. Niemniej model pruski w większej lub mniejszej mierze stosowany jest w wielu krajach europejskich (np. Niemcy, Bułgaria, Hiszpania). Warto podkreślić, iż w ostatnich latach sformułowane cele zrównoważonego rozwoju wskazują na potrzebę nie tylko odpowiedzialnej edukacji, ale również zapewniającej zrównoważony rozwój i wcielanie w życie wartości. Szczególnie ważne jest to dla współczesnej młodzieży. W znacznym stopniu konieczność tę spełnia strategia DEI. Jest ona stosunkowo nowa i może znacząco wpłynąć na funkcjonowanie

¹³ Fryderyk Wilhelm III chcąc wzmocnić pozycję kraju po klęsce w wojnach napoleońskich, zdecydował się na przeprowadzenie głębokich reform prawnych, politycznych i społecznych. Postanowił zbudować nowe, silne i niezwyciężone mocarstwo oparte na posłusznych, oddanych żołnierzach i urzędnikach. Należało ich odpowiednio wychować i przygotować do sumiennego wypełniania obowiązków; użyć sterowanej przez władzę maszyny, która będzie sprawowała kontrolę nad umysłami obywateli i ukształtuje ich w pożądanym sposób. Jako naukę rozumiano przyswajanie konkretnych informacji, przekazywanych każdorazowo w sposób bezpośredni (w formie wykładu) przez odpowiednio wykwalifikowanych nauczycieli. Dobrze zdany końcowy egzamin maturalny stawał się przepustką na wyższe uczelnie oraz umożliwiał szybką karierę zawodową. Jednakże zbyt szerokie horyzonty nie były dobrze widziane.

¹⁴ E. Kochanowska, *Rozwijanie samodzielności poznawczej dziecka jako działanie (nie) pozorne nauczycieli w edukacji wczesnoszkolnej*, <https://sbc.org.pl/Content/296896/Pedagogika-1-2017-179-191.pdf> [dostęp: 5.02.2023]; K. Klinger, *Polska szkoła zabija myślenie. Winny jest system i podstawa programowa*, <https://forsal.pl/artykuly/1405096,edukacja-polska-szkola-zabija-myslenie.html> [dostęp: 5.02.2023].

wielu przedsiębiorstw i zróżnicowanych zespołów. DEI to głównie podstawowe wartości, którymi powinna kierować się każda odpowiedzialna organizacja. Do przymiotów DEI należy zaliczyć jej koncentrację na:

- różnorodności (*diversity*). Różnorodność oznacza obecność różnych grup ludzi o różnych cechach, takich jak płeć, wiek, rasa, pochodzenie etniczne, orientacja seksualna, niepełnosprawność i inne, w organizacji lub społeczeństwie. Dywersyfikacja ma na celu zapewnienie różnorodności perspektyw, doświadczeń i umiejętności w grupie;

- równości (*equity*). Równość oznacza zapewnienie równych szans i traktowania wszystkich ludzi, niezależnie od ich cech, pochodzenia czy przynależności do określonych grup. Zakłada eliminację niesprawiedliwych i dyskryminacyjnych praktyk oraz dążenie do sprawiedliwości społecznej;

- włączeniu (*inclusion*). Włączenie oznacza tworzenie środowiska, w którym wszyscy pracownicy lub członkowie społeczeństwa czują się akceptowani, doceniani i mogą aktywnie uczestniczyć w życiu organizacji lub społeczeństwa.

Strategia ta znana jest głównie jako forma korporacyjnego szkolenia. Jednakże DEI może być realizowana nie tylko w dużych korporacjach, ale i w innych środowiskach, m.in. w placówkach edukacyjnych, ośrodkach zdrowia lub środowisku akademickim. Niemniej nadmienić należy, że takie podejście wymaga zmian w całej organizacji, zarówno na poziomie strukturalnym, świadomościowym, behawioralnym, jak i w sposobie przywództwa.

Na świecie już od dekad poszukiwane są nowoczesne rozwiązania w kierunku zreformowania edukacji. Proponowanych jest wiele metod współczesnej edukacji, np. pedagogika waldorfska, edukacja domowa, metoda Montessori, szkoła demokratyczna, pedagogika progresywna Johna Deweya. Systemy te ukierunkowane są na zdobycie kompetencji poprzez szersze spojrzenie na problemy i łączenie ich w spójną i logiczną całość. Według raportu Światowego Forum Ekonomicznego do 2025 r. takie umiejętności będą najbardziej pożądane na rynku pracy. Można wśród nich wymienić:

- kreatywność,
- zdolność krytycznego myślenia,
- umiejętność uczenia się,
- analityczne myślenie,
- innowacyjność,
- odporność na stres,
- elastyczność,
- zarządzanie zespołem,
- umiejętność rozwiązywania problemów¹⁵.

¹⁵ World Economic Forum, *The Future of Jobs, Report 2020*, October 2020, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf [dostęp: 18.05.2024].

Dużym problemem we wprowadzaniu wszelkich innowacji jest sprzeciw ludzki wynikający z obaw wdrażania, a następnie sprostania zachodzącym zmianom. Dlatego kiedy pojawiają się nowe propozycje, trzeba zastanowić się, jak je wprowadzić i jak przekonać do nich teoretyków, praktyków i polityków, ponieważ naruszenie utartych kanonów budzi zazwyczaj powszechny opór. Istnieje zatem obawa, że wdrażanie na wszystkich szczeblach edukacji nowych rozwiązań może spotkać się z dużą dezaprobatą na wszystkich szczeblach decyzyjnych.

Zakończenie

System współczesnej edukacji powinien ulec znacznym zmianom i przebiegać w kierunku konstruowania nowych programów na każdym poziomie kształcenia, we wszystkich dziedzinach i przedmiotach oraz być zorientowany na krytyczne myślenie i rozwijanie wyobraźni. Edukacja winna być też ukierunkowana na obowiązkową realizację przedmiotów takich jak ekologia, nauka o zdrowiu, etyka, a przede wszystkim wychowanie obywatelskie oraz odpowiedzialność społeczna. Nie chodzi tu tylko o wiedzę, lecz również praktykę, w efekcie której młodzi ludzie widzieliby i mogliby ocenić przygotowanie i kompetencje np. działań rządu, sejmu, senatu, sejmików, podmiotów gospodarczych, instytucji, organizacji. Idea CSR znakomicie wpisuje się w nurt nowożytnego procesu edukacyjnego, albowiem jej celem jest budowa bardziej etycznego kapitalizmu, nawiązanie do obowiązujących norm, wartości, świadomości i wrażliwości społecznej, lepszych warunków życia, a także wyższego poziomu wykształcenia. Musi się jednak opierać na trzech fundamentach: teorii, edukacji i praktyce. Rekapitulując, wielu teoretyków i praktyków coraz częściej podkreśla, że trendy zmierzające w kierunku reform edukacji trudno będzie zatrzymać, zwłaszcza wobec wydarzeń takich jak wyraźnie widoczna erozja etycznych i moralnych zachowań w pierwszej dekadzie XXI, pandemia COVID-19, napaść Rosji na Ukrainę, inflacja, tendencje do autokratycznych rządów w krajach UE.

Literatura

- Bąk I., Wolska G., Oesterreich M., *The application of correspondence analysis in studies of CSR awareness at Economic Universities in Poland and Croatia*, „European Research Studies Journal” 2019, vol. 22, no. 4.
- Christensen L.J., Peirce E., Hartman L.P., Hoffman, W.M., Carrier J., *Ethics, CSR, and Sustainability Education in the Financial Times Top 50 Global Business Schools: Baseline Data and Future Research Directions*, „Journal of Business Ethics” 2007, no. 73.
- Elobeid D.E., Kaifi B.A., Lele U., *Corporate Social Responsibility in Higher Education Institutions: The Experience of the College of Business and Economics at Qassim University*, „International Leadership Journal” 2016, vol. 8(1).

- Sobczyk M., *Statystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Sójka J., *Jak uczyć etyki biznesu po Enronie?*, „Annales, Etyka w Życiu Gospodarczym” 2005, nr 8(2).
- Turker D., Vural C.A., Idowu S.O., *Social responsibility education across Europe, A comparative approach*, Springer 2016.
- Vasilescu R., Barna C., Epure M., Baicu C., *Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society*, „Procedia Social and Behavioral Sciences” 2010, no. 2.

Źródła internetowe

- Jaroszyński P., *Paideia*, <http://www.ptta.pl/pef/pdf/p/paideia.pdf> [dostęp: 18.08.2021].
- Klinger K., *Polska szkoła zabija myślenie. Winny jest system i podstawa programowa* <https://forsal.pl/artykuly/1405096,edukacja-polska-szkola-zabija-myslenie.html> [dostęp: 5.02.2023].
- Kochanowska E., *Rozwijanie samodzielności poznawczej dziecka jako działanie (nie)pozorne nauczycieli w edukacji wczesnoszkolnej*, <https://sbc.org.pl/Content/296896/Pedagogika-1-2017-179-191.pdf> [dostęp: 5.02.2023].
- Olbrycht K., *Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji*, <https://tiny.pl/9tkms8j1> [dostęp: 26.08.2021].
- Tokarčíková E., Kucharčíková A., Ďurišová M., *Education of Students of the Study Program Informatics in the Field of Corporate Social Responsibility*, „Periodica Polytechnica Social and Management Sciences” 2015, no. 23, vol. 2, <https://pp.bme.hu/so/article/view/7473/6667> [dostęp: 12.09.2024].
- World Economic Forum, *The Future of Jobs, Report 2020*, October 2020, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf [dostęp: 18.05.2024].